

Baltazár Betlehemben

Bethlehemben meg- és átélni karácsony éjszakáját: ezt a vágyat egy felejtetetlenül bűbajos, költői Anatole France-novella, a *Baltazár* kódolta belém a kamaszkor végén. Baltazár, azaz Boldizsár, „aki szerezcsenkirály”, szerelmi csalódásában a csillagok titkainak kutatója lesz, magányos obszerváló tornyában éri a jutalom-felfedezés; a kised születését megjövendölő csillag hívása, amelynek követése felemelő beteljesülést-vigasztalást nyújt ifjúsága keservesen felperzselt szenvedélyeiért. Szelíd, egyszerű s ugyanakkor fluoreszkálón zenei rezgésű, finom tapintású a történet minden mondata, hangütése, akár kiindulópontjai, Máté és Lukács evangéliumai avagy a France bibliai elbeszéléseit sugalló Renan szelleme. Képes különösebb megjelenítő festés nélkül intonálni az esemény egyszerre kivételes és univerzális színhelyének rusztikus légiességét; az óbarnába csukló bíbor naplementét, a juhok, a kecskék kérődző nyugalmát, langyos tej- és trágyaillatát, tábortüzek lobogó piros nyelveit, amelyek a törődött vándornak békét ígérnek. S részt az isteni derű fenséges nyugalmból, amelyet a születés egyetemes misztériuma és a táj nyújt sugárzó balzsamként a hívő kirekesztetteknek.

Ama „sötétlő erdőben” évek óta tévelyegve és valami világosság vagy megnyugvás után kutatva, hirtelen tört rám ez a jó két évtizede megfogant és az évek hordalékával betemetett emlék-vágy. A didergetőre hűvösödő Helsinkiben kopogtatott, kalapácsolt rám ez a „most vagy soha” sürgető indulhatnék; talán egy fenyőfa vagy egy szentkép láttán. Megadóan kerestem ki a telefonkönyvből a közel-keleti országok követségeinek címét, hogy nemsokára, akár egy szánkópályán – kéthetes párizsi költség-előteremtő szobafestést beiktatva –, Európa puha lejtőjén lecsusszanjak a pireuszi kikötőig. Míg el nem jött a karácsony – a betlehemi csillag ragyogásába akartam fejest ugrani –, a végtelen hosszú Nílus mentén, piramisok és núbiai falvak színes kockái, roppant temetővárosok, istenek sereglete között bolyongtam, a Vörös-tenger korallpartjain, kopt és ortodox kolostorok, mohamedán dzsámik körül, Kairó bábeldzsungelében, majd a Sínai-pusztában, ahonnan Jesua, ősei menekülve érkeztek, s ahová épp a világra jöttét követő napokban ő maga menekülni kényszerült. Még Jeruzsálem látványát sem engedtem közel magamhoz – ez egy másik stációtörténet, vágymegvalósulás –, éppen csak a hátizsák-házamtól szerettem volna megszabadulni egy ismerős ajánlotta címen; a betlehemi út melletti dombon fekvő Gilo külváros egyik modern blokkházában. Olé-hadas (új bevándorló) vendéglátómban, sajnos, egykori olvasómra bukkantam. Miután a bemutatkozás utáni percekben meg kellett volna indokolnom, hogy a Beatrice-együttes miért áll közelebb a szívemhez, mint a Hobo Blues Band, sietősen elkészöntem, hogy még a délutánnal leereszkedő sötétség beállta előtt az óváros nyomorúságos, de megfizethető arab ál-youth hosteljeiben ágyat foglaljak. Sikerült is az örmény negyed aljában egy asszonytól két és fél dollárért egy széles keretet sarkára leterítenem a hálósákom, s elhessegetvén a fenyegetést, hogy az ágy másik felét is kiadhatják, rohantam föl a Jaffa Gate előtti buszmegállókhöz.

A zsidók minden héten feljövő csillaga, ama szombati csillag már kinyílt a szürkelilán kavargó égbolton. (Vajon nem ennek a csillagnak a feljövételével érkezett-e a zsidó próféták megjövendölte, messiási remények programjával fellépő férfiu?) Ami a vallásos pártok uralta városi tanácsal rendelkező Jeruzsálemben azt jelenti, hogy megbénul a tömegközlekedés. „Végem van!” Most, a beteljesülés előtt hiúsul meg a nagy álom. „Fucking hell!” Elkap a szorongás. Végre kiderül: különjáratokat indít az Egged (a

legnagyobb izraeli autóbusztársaság), persze felemelt áron, s van – mert Betlehem a megszállt területekhez tartozik – arab busz is. Beállok a palesztinkendős, egyenbajuszkás férfiak, a tele szatyrokat cipelő, dzsellabás, barna, feketekendős nők csoportjába egy útkeresztződésnél, ahol a Betlehembe tartó busz integetésre meg szokott állni.

– Indul különjárat – veti oda nekem egy khakiszínű cowboykalapot viselő, géppisztolyára könyöklő, cigányarcú katona.

– Kösz, jó nekem ez is – válaszolom.

– Az biztonságosabb neked – bök a három-négyszáz méterrel lejjebb sorakozó piros buszok bolyára, amelyek körül, akár szűnyogfelhő rajzanak az antennafullánkös dzsipek, zöldruhás katonák.

– Maradok ennél.

– Te tudod, good bye – és ezzel eltrappol.

Az országút völgyéből, ahol a busz letett, hatalmas turistautók, buszok, gyalogosok serege nyomul föl a bölcső városába. Óriási zsb vásár, karnevál. A pompás templomokkal, minaretekkel szegélyezett főutca közepén, amely a születés templomához vezet, sűtemény-, lepény- és sőrarusok hadán vergődik át az ember. Drapp egyenruhás palesztin, keresztény cserkészek zászlós, tamburmajoros, csinnadrattás menetei akadályozzák minduntalan az előrejutást. Autótülkölés, arab, ivrit, angol kínálgatás és a legkülönbözőbb nyelvű zarándoknyájak beszélgetése keveredik; a leggyakrabban hallható amerikai kiejtés mint túlgerjesztett szintetizátorhang tekeredik a várost betöltő, imára szólító műezzin-énekre. S aztán mindez megtorpan-gyűrődik, visszatüremkedik a kordonok, motozófülkék gátjain. Előtte ide-oda hullámszik a magatehetetlen tömeg árja. Se ki, se be. A kordonok tisztítószűrője pedig idegesítően vékony sugárban ereszti át a bábeli zuhatagot. Fülledt izzadságszag keveredik a mézben tocsogó sűtemények, a fűszeres kebab és a menta átható illatával, miközben mindent átjár az ólomízű felhőként ránk telepedő agresszivitás. Hiába vergődnek át egy más irányból a mellékutcákon; a karácsonyi fiesta eseményeinek egy jó kilométer sugarú körét tökéletesen lezárták – mint megtudom – már kora hajnalban. Kénytelen vagyok a tülekedés hullámaiba vetni magam, araszolni-ügyeskedni a megváltást jelentő motozófülkéig, ahol unott arcú fiatal katonák tapogatnak végig, kutatják át a fotóstáskám. Próbálnám visszaélni magam a jó Baltazár szerephangulatába, s máris újabb kordon előtt állok, amikor a Születés templomába akarok bejutni. Fűrgé motozás egy URH-s keresővel, el kell sütnöm a fényképezőgépeimet (drága diapozitívok!), hátha fölrobbannak a kezemben. Az erődítmény külsejű templom görögkeleti részében tömjénillatú homály és csend honol (ide csak két hét múlva jön el megszületni Jézuska), csak az altemplomban van „nagyüzem”. Itt van ugyanis a márvánnyal és a csókoks ezreitől arannyá fényesült rézzel borított szikladarab, amelyen a jászol állott. A lépcsőlejártnál kapható gyertyák koromszegélyű sárga-vörös lándzsahegyecskéi gyulladnak és hűnynak, lobognak sercegve. Csepegve csorgatják könnyeiket az oxidálódott réztartók tömzsi combjaira. A sűrű viaszszagban a legkülönbözőbb nyelvű zsolozsmák gomolyognak, mint tábortűz fölött a füst. Egy sarokba húzódok, a fotóstáskámra ülök. Előveszem a táska zsebében őrzött tartalékfilmek közül a barna műbőr kötésű Károlyi-bibliát, amelyet Párizsban kaptam, Yehudi Menuhinál töltött látogatásom emlékére, cigánymuzsikus barátomtól, ifj. Kathy Horváth Lajostól, a következő ajánlással: „Drága barátomnak, Kőbányai Jánosnak sok szeretettel és hittel, hogy megtér az »Úrhoz« és a nagy Menyegzőn együtt leszünk. Párizs, 1983. VII. 30. Barátod, Lajos.” (Mivel a táskazsebemben nem fért el két könyv, hazaküldtem agyonolvasott és szintén bibliapapírra nyomott, hasonló méretű, barna kötésű úti-Radnótimat – *Összes versei és műfordításai*, 1956. Szépirodalmi Könyvkiadó, szerkesztette Réz Pál, megjelent 7000 példányban –, azt a kötetet, amely nélkül tizenhét éves korom óta két napnál hosszabb időre nem hagytam el Budapestet, s csak félig-meddig sejtettem, hogy

milyen jelentőségű változás előképe ez a véletlen meg a helyszűke okozta csere.) – A Károlyi-bibliában az első szakaszokat olvastam, Mátétól és Lukácstól, itt, a létező legautentikusabb helyen, de nem tudott magával ragadni semmifajta meghatódás vagy révület, mint épp egy hete a Sínai-sivatagban, a Hóréb-hegy tetején, ahol a fenséges naplemente és napfelkelte között, a hegycsúcsra épített kis mecsetben egyes-egyedül, egy otffelejtt szőnyegbe burkolózva Mózes II. és III. könyvét olvastam a hegy lábánál húzódó beduin faluban vásárolt gyertyák fényénél, s minduntalan magamba csíptem: „Jánoska (legalább én becézzem magam ebben a nagy-nagy idegenségben), itt vagy, ahol az emberiség a Törvényt kapta, mi lenne, ha te is kapnál egy egészen kicsi kis eligazítást, hogy mit kezdjél magaddal.”

E helyett egy ifjú, dús hajú zarándoknő roppant keblére terelődött a figyelmem. Vajon mennyi ideje pihenhetett rajta öntudatlanul, az Evangéliumból e profán jó hírre sikolva? A nő mindenestre széles mosollyal fordult felém:

– What language you speaks? – búgta.

– Hungarian – kekeckedtem.

– Really? It's nice, and what else?

– French – dadogtam.

– This is for you – nyújtott felém egy papírsillagocskát. „Jésus, mon consolateur, Enfant plein d'amour et de grace, Tu brilles comme la lumière dans la nuit!” – ez volt ráírva. Miközben átfutottam, gyorsan megfogalmaztam magamban az angol mondatot, hogy meghívnám egy kávéra vagy egy teára. Mire a mondat „összejött”, a nő már vissza is libbent egy „Happy Christmas”-szal a saját csoportjához és zsoldáraihoz.

A szomszédos római katolikus hajóban apáca- és barátrendek egyenruhái meztele- nedtek le a hippik és a japán meg amerikai turisták fényképezőgépeinek hideg, hegesztő- ívfény-vakuvillanásaiban. A pompás belső kertre nyíló árkádok alatt a világ minden tájáról idejött csuhás és reverendás előkelőségek beszélgettek egymással; arcukon fenn- költ mosoly. Félóránként – az ezüstdolmányos arab testőrök rézfejú botjának dobbantá- saitól kísérve – megjelent Jeruzsálem érseke, és sűrű tömjén- és litániafüstben végigvonult a templomon, hogy eltűnjön egy sekrestyeajtó mögött. Feldíszített fenyőfák között várakozott az éjfélti mise főszereplője, az imára kulcsolt kezű kis Jesua szobrocskája. (Kihez imádkozhat születése boldog öntudatlanságában vagy az elszakadás fájdalma- ban?)

Asszonyok térdelnek előtte, csókok lepik el az üvegvitrint. Hófehér ruhájú, ébenfa arcú etióp és néger papok járnak különös sámán-gimnasztikát előtte. Lefekszenek, végiggurulnak a földön, aztán gumilabdaként pattannak föl és egy másik irányban tapssal, hajlongással, csókhintéssel újramezlik. Végre itt padokat is találok, leülhetnek. Tompán nyilall bennem a napi törődés. Ha a kezemre csapva is – „hol vagy és mikor!?” –, de kis idő után előveszem a *Kortársat*, amelyet HBB-rajongó honfitársnőmtől zsákmá- nyoltam. (Legalább ennyi hasznom volt az ördögnek tett kitérőből; megörültem a magyar betűért érzett szomjúságtól.)

Mire újra kiértem Betlehem főterére, csaknem teljesen besötétedett. Vidám, sárga- piros-kék lampionfüzérek, csillagocskák, zászlócskák kupolázzák be az eget; föl villan a tér sarkában fölállított, roppant karácsonyfa zöld tömbje, tejútrendszere; reflektorok és gázpalackokkal működő lámpák árasztanak nappali fényt a kávézók, a könyv-, bélyeg-, kegyes- és emléktárgyárosok körül. A hangszórókból – akár egy áruház nődivat- osztályán – diszkrét gregorián-zene szól, amelyke ellentmondást nem tűrőn recseg bele a másik hangszóró-hálózatban hallható műezzinek energikus elégedetlensége. A lassú szűrőcsatornákon átszordogáló turisták, papok, katonák és a szerteszét guruló-összerán- duló, aprógyapjas, feketepont-arabok sűrű masszává rázódnak a kordonokon belül. Hideg eső szemerkél, és a szél is bele-belemetsz az ember arcába. Azért itt is tél van.

Hirtelen felbolydul az egyenletes ritmusú hullámmás: a sok apró fekete pont a tér közepe felé kezd sűrűsödni, majd hisztérikusan a kordonok felé zúdul. „Arafat, Arafat, Lebanon” – veszem ki az ummogó arab szózuhatagból. Élesen gesztikuláló, kezét a győzelem V-jét formázó ujjaiával az ég felé bökdöső, kockás-rojtosszegélyű kendős férfit csitítgatnak egyfelől, mások bátorítólag maguk is az ég felé nyújtják két ujjuk V-jét.

„Most kitör a balhé” – gondolom, kisül a feszültség, amely átterzi a boldog várakozás hangulatát. A hangyafészek cikcakkban a kordonokat őrző katonák felé tart. A téren cirkáló számtalan tányérsapkás rendőr rájuk sem hederít. Akár a katonák, akiknek a közelében lestoppol az elégedetlenség. A palesztinkendős egyre nagyobb hévvel kiáltja világga bánatos igazságát. Tragikus egyetértéssel nyugtatják, simogatják, bálványozzák a körülötte levők, majd hőüket vállon kapva eltűnnek a ráógumijukat őrlő izraeliek sorfala mögött a kordonok mögött fehérülő házak valamelyikében.

Az újra lecsendesülő hullámmásban veszem észre a tér keleti oldala részén az alkony szürkeségébe mártózó, kopasz, bíborgerincű dombokat. Őlükben keskeny utak kanyarognak; fölöttük újabb hegyvonulatok magasodnak a látóhatár széle-vége felé. Mohosrózsaszín sziklakkal egybemosódó kocka-terméskőházak köldökmélységeiben felfelnyaldosó tüzek hasítanak rést a homogénné sűrűsödő éj tömbjében.

Holdkórosként indulok feljűk; mintha valakivel találkozhatnék ott, mintha ezek a dombok rejténék a titkot, amelyért Budapestről idezarándokoltam. Kisorolok a kordonon, nem törődve vele, hogyan küzdöm majd magam vissza. A hátam mögött zümmögővé halkulnak a karácsonyi fiesta hangjai. A dombok alja-völgyben betérek egy kávézóba. Teát és felafelt (szétnyitott szájú lepénybe töltött saláta és csicscriborsóból őrlött, olajban süített forró gombócok) rendelék, az első meleg ételt ezen a napon. A tulaj, hál' isten, nem zaklat az obligát „where are you from”-mal. Barátaival egy parti ostábla-játékba mélyed. Az édes-forró tea nemcsak kellemesen bizsergető meleget, de valami nyugodt békéséget is szétáraszt bennem. Mire kilépek, alig látok tovább az orromnál. Nekivágok a csillagok, a tüzek, hold ezüst permetélt szegélyezett ösvényeknek.

A városnak ezt a falusias részét elkerülte az ünnep; kitarul előttem a táj fenségessége. A mindennapi élet apró neszei között haladtam előre; nők és gyerekek surrantak el mellettem, egy-egy szembejövő Peugeot tendert kellett kikerülnöm. Az apró kockaházak előtt ott lobogtak a tüzek, amelyek kihívtak a karnevál forgatagából. Barna- és fehérburuzsos férfiak, bekötött fejű, nagy mellű, barna arcú nők, villogó karbunkulusszemű gyerekek ülték körül őket méltóságos elrendezésben; csendben, mintha az a gyönyörű látvány nyűgöznék le őket, amelyet maguk nyűjtanak. Sóvár mohósággal ittam magamba a képet; az eleve kirekesztettségre dőbberés keserűségével. Tudtam, soha nem tartozhatom közéjük. Még ha a tüzőkhöz telepedhetnék, akkor sem. Nem vagyok oda való: nekem és sok millió, a modern civilizáció tudás-almáját megkóstolt társamnak csak a kívülről csodálás, a kitephetetlen nosztalgia marad.

A töredezett aszfaltutat fölvtáltó kövecses, sziklás szerpentin elhagytam Betlehemet. Fölujjongó kedvvel gyalogoltam tovább; kitágult mellkassal, újraolajozott lábbal. Leültem egy karosszék alakú köre. A holdfényben újabb ezüsthátú dombok, hegyek körvonalazódtak elém, rajtuk hívogatóan csillámló szentjánosbogár-csorda településekkel. E mellkasra telepedő nyugodt csendben dongott, nyüzsgött, zengett, bogárzott körülöttem és bennem a létezés felfoghatatlan és kimondhatatlan, jeltelen ünnepe. Ledöntött a lábamról, átjárt, kitisztított. Fürödtem benne, akár egy reménytelen, de azért kudarccal mégsem végződhető, szép szerelemben; igyekeztem magamba falazni, hogy talpon maradjak, hogy éljek.

Kisvártatva elindultam, hogy megmásszam a Betlehem fölé magasodó legnagyobb dombot. Lihegve értem fel a csúcsra, és egy elhagyott ház mellvédjére tornászva föl magam, a város fölé lógtam a lábam. Alkonyatkor hagytam el, alig egy órája, fehéren,

rózsaszínpiszkosan. Most mint hatalmas, mélykék bársony domborodik velem szemben; puha, süppedő éjanyaga telis-teli varrva delejes, fehér fényt lövellő kereszttekkel, félhol-dakkal, neontürkizzel, rubin csillagfényforrással. Nyughatatlanul tobzódva izzanak ezek a fények; tornyokat, kiszögelléseket, tereket – egy álomvárost – rajzolnak, égetnek az elveszett jászol, a puha-meleg biztonságú anyaöl fölébe; sisteregve ömlenek szét, s a lent közben megkezdődött nemzetközi kórushangverseny felém úszó himnuszának szárnyán – mint Illés szekere, mint repülő varázsszőnyeg vagy diadalmasan sugárzó, forrása-nincs-dicsfény – készülnek felszállni az 1983-as karácsonyjé égére.

Fél óra múlva újra kordonok, motozófülkék előtt nyomakszom, hogy visszajussak a Születés temploma előtti térre. Noha érzem-tudom, hogy mint egy zenei vagy irodalmi mű hatása, Betlehem élménye sem emelkedhet ma már följebb, nem üthet jobban szíven, mégis visszaszívargom a tömegbe. Ki nem halt újságírói hajlamaim hajtának, pedig épp frissen iratkoztam be az igazi történések, a lélek végtelen felé táruló történéseinek szemeszterébe.

Nyakon vág az izzadtság-elégedetlenség-agresszivitás erjedt hulláma, amint a ré-szeg, dobozos sőrűkkel fröcskölő, a legfrissebb európai butik-divatot követő arabok társaságában átjutok a katonák présén.

Szóba elegyedek egy téren ögyelgő katonával.

– Kikészíti az embert ez a rengeteg ellenőrzés, a millió fegyveres jelenléte – mondom.

– Oké, nem lehet valami kellemes, de mi vagyunk a felelősek, hogy rendben folyjon le ez az ünnep. Állandóan rajtunk a világ szeme. Különösen itt, és különösen ma. Egy túszejtés, egy elsült pisztoly, egy robbanás, és mindennek vége. Az éjféli misét a fél világ közvetíti televízión, rengeteg magas rangú személyiséget hívtak meg. Beláthatatlan kö-vetkezményei lennének, bármi történék, s persze mindenért mi vagyunk a hibásak. A mi nyakukba varrják. Tehát mindent a lehető legaprólékosabban meg kell nézni, nehogy a templom közelébe robbanószert vagy fegyvert jusson be.

– Látod – folytatja –, ha elküldenek bennünket az anyánkba, abba nem szólunk bele. Mondhatnak, csinálhatnak, amit akarnak. Csak vér ne folyjon. Erre az egyre vagyunk kényesek. Tudod, mi nem kerülünk se a paradicsomba, se a mennysországba – bök a fölöttünk tornyosuló Születés temploma tömzsi neoneresztjére –, nekünk ez a föld és ez az élet a mennysországból és a pokol egyúttal. Egyébként *where do you come from?*

– *From Hungary* – válaszolom a húszéves katonának, Avinak (aki a katonaság után számítógép-programozó mérnöknek tanul).

– Igen-migen? „Csókold meg a seggem”, „káposztás cvekedli”. Ez minden, amit magyarul tudok. Apám szülei Magyarországról, Kolozsvárról jöttek. A káposztás cve-kedli *is very good*.

– Te – ragadom meg a kedvezőnek tűnő alkalmat –, nem tudnál bevinni az éjféli misére? Ha már ilyen messziről eljutottam ide, nem szeretném kihagyni.

– Sajnos, nem tudok segíteni, nem a mi bulink. A franciskánusoknál próbálkozz, ők rendezik. Sok sikert a bejutáshoz. Sálóm – csap a vállamra.

Nos, igen. Jézuska mégiscsak az éjféli misén születik, s nekem – gyermektelen apának – ott kell lenni a születés pillanatánál. Felélednek bennem a régi karácsonyi esték, a *Mennyből az angyal* a Villányi úti vagy a Belvárosi-templomban, a ritka pillanatok, amikor az orgonazúgásban sajnálom, hogy nem vagyok vallásos. Be kell jutni, ha török, ha szakad.

A délutáni zarándoktömeget kipucolták a misztérium színhelyéről. A Születés temp-loma elé újabb kettős kordon és ék alakú folyosók épültek. Tv-kocsik, kábelkötegek, URH-adóvevős dzsipek egészítik ki az áttörhetetlen frontvonalat. „*Journalist from Hungary*”: a szöveg, a nemzetközi újságíróigazolvány nevetséges adu itt, ezt hamar belátom; nem is erőlködöm. Inkább egy tv-stáb oldalvizen sodródok be a betlehemi

polgármester fogadására, amelyet az a tér túlsó oldalán lévő városházán ad; hátha ott kapok egy protektort.

Itt köszöntik az egyházi kórusok tagjait, akik épp befejezték műsorukat. Új-zélandi, kanadai (quebeci), német énekesek léptek fel. Süteményekkel, teával, kávéval kínálják őket. A műsorvezető héberül, angolul, arabul üdvözlí az egybegyűlteket, és átadja a szót Eliasz Fredzsnak, a köpcös, bajuszkás, őszülő hajú, tekintélyt parancsoló polgármesternek, aki angolul köszöni meg a közreműködést, és az egész emberiségnek kíván békét Jézus Krisztus születése 1983. évfordulója alkalmából. Viharos taps közepette adja át az emlék-diplomákat és az ajándékokat a kórusvezetőknek, egy szépen feldíszített fenyőfa tövében. Szétoszlik a társaság, újból innivalóval, süteményekkel kedveskednek. Sokan az erkélyeken foglalnak helyet, ahonnan majd a legjobban látni a tér közepén kifeszített vásznon az éjjeli mise eseményeit. Tizenegy óra. Újra átgázolok a felhevült, sűrű tömegen az erődítményrendszer kapujába; már kezdik beengedni a szerencséseket, akik valamilyen úton-módon meghívóhoz jutottak.

Ha török, ha szakad... Miért ez a nyüzsgés, ez az előrenyomulás, ez az izgatott, mindenütt-ott-lenni-akarás mániája bennem? Miért nem elégsem meg azzal, hogy egyáltalán itt lehetek? Hisz ez sem kevés. Miért ez a telhetetlenül támadó-karmoló, örökösen nyugtalan Ahasvérus-maximalizmus, amely talán előrevisz (előre? merre, melyik irány van elől? és melyik hátul? – ki meri ezt eldönteni?), amely talán többet láttat meg velem (például az irányban, hogy íróvá váljak), de megakadályoz abban, ami fontosabb: hogy végre *éljek* (ki akar író lenni?). Így maga a banális, akármilyen betűvel írt élet, amelynek nevében, amelyre készülve, amelyet megragadni akarva mocorgok odébb és odébb, szerelmeken, kontinenseken, barátokon, életmódokon és világnézeteken keresztül, mint lassan döcögő, bár „elvileg” bármikor elérhető vicinális halad el mellettem (s távolodik el tőlem) anélkül, hogy valaha is fölkapaszkodhatnék (vagy föl mernék kapaszkodni) rá.

Például itt, a téren is sok-sok ezren boldogan, önfelédten ünneplik, *élik* karácsonyukat. Kis csoportok éneklík a *Mennyből az angyalkájukat*, a maguk nyelvén, whiskys- és konyakosüvegek járnak körbe, jó hangulatot gerjesztendő, másutt táskamagnetofont táncolnak körül. Lépcsőkön, szökőkút-parkányokon ülve ismerkednek, beszélgetnek, csokolóznak, s néhány nyilvános telefonkabinból kétségbeesetten próbálják más kontinensekre röppenteni boldog kiválasztottságuk jó híret, vagy – a felemelő tanúság-részvételt hivatalosan is dokumentálandó – képeslapokat írnak és postáznak speciális bélyegekkel és bélyegzővel.

Én pedig az utolsó lehetőséget, a barnacsuhás franciskánusokat figyelem árgus szemmel; a korlátok mellett sétálnak, kivételes fontosságuk tudatában, kiemelkedő nobilitásokat várva, fogadva. Aztán be is cserkészem az egyiket; egy fiatal, sűrű fekete szakállú, sasorrú, réveteg tekintetű Jézus-szolgáját. Megértőn bólogat, és ismételtgeti, hogy *je ne peux pas faire rien pour vous*. Amikor kiderül, hogy *je suis hongrois*, mégiscsak tud értem tenni valamit (*Quand même, il arrive*). Földerül az arca. Már-már azt hiszem, ő is magyar – minden fontos emberről kiderül előbb-utóbb? –, de „csak” horvát, és húsz kilométerre született a magyar határtól. Nem akarom elhinni az isteni csodát: öt perc múlva a bevehetetlennek tűnt sáncokon belül vagyok. Újdonsült barátom átöleli a vállam, és személyesen kísér az első motozóhelyre. Ezt további kettő követi még; a társainak ad tovább, akik fölváltva kísérek a folyosókon, árkádsorokon. Majdnem egyedül maradok a hatalmas templomhajóban. Egy félreeső helyen meghúzódva átölelem fotóstáskám – kopott viharvertsége azonnal lebuktatna, elárulná hivatlanságomat –, próbálok észrevétlenné gömbölyödni. Nem sikerül. Már is lecsap rám egy idősebb csuhás. Papírokat követel. Nem mozdulok, hebegek; karon fog és kifelé vonszol. „Hát mégsem?” Innen elveszteni a játszmat! Ludovico páternek nem volt joga... – harsogja. A barátok, akik segítettek, széttárják a karjukat. Már a visszafele eső első motozónál

vagyunk – ők sem értik a helyzetet –, amikor egy oldalfolyosón érkező díszes pápi méltóságra mutatva mondom, hogy ő adta az engedélyt. Erre őrzöm felésiet, én meg lazán leválva róla, visszaosonok – „többet nem fogsz meg!” –, s egy oldalhajó padsora közé hasalva várom ki, míg kellőképp el nem vegyülhetek a tömegben. Félóra múlva zsúfolásig megtelik a roppant szála. Egy francia katona szorul mellém, aki Libanonban teljesít szolgálatot; most háromnap eltávozást kapott, amelyet Jeruzsálemben tölt. (Vajon élve úszta-e meg a nyugati rendfenntartó erők kivonulását?)

– Nincsenek könnyű napjai – mondom –, ha jól olvasom az újságokat, le-leszednek a homokzsákok mögül egy-egy franciát.

– *C'est le nétier* – legyint. Civilben van, csak egy zöld pufajkamellény emlékeztet katonára. Szokatlanul fehér az arcbőre itt a Közél-Keleten; a homlokán mély forradás.

– Mik ezek a nyomorult mikrofonok? És ez a zaj? Nem lehet rendesen imádkozni. Lourdes-ban mennyivel többen vannak. Ó, ha látnád azt a szent hangulatot, révületet.

Nos, igen, a mikrofonok a magas rangú vendégeket visszahangozzák, érsekeket, püspököket, minisztereket, nagyköveteket, királyi hercegeket hosszú sorban, akik méltóságteljesen követik Jeruzsálem érsekét, és az oltárral szemben elfoglalják helyüket; ezt az én purifikátori hevületű öreg csuhásom mutatja meg nekik nyájas arccal. A sort három izraeli (egy tiszt és két civil, apró, horgolt kapedlik a fejükön) zárja. Örömmel veszek észre még egy ismerőst, páter Ludovicót, aki ugyanolyan pompás, aransujtásos, vörös-fehér brokátpalástot visel, mint maga az érsek. Ő az egyik legfőbb segéd a pompás, aranyfejű pásztorbot, aranyskófumos süveg le- és fölrakásában, a füstölők emelgetésében, s emellett gyönyörű hangon énekel. A mise igazában nem is a templomban lévőkhöz, nem hozzánk szól, inkább a tv-kameráknak. Latin, olasz, francia, angol, német és arab nyelven ismétlik az evangéliumi citátumokat. A franciskánusok betanítottá zsoldárok nem hatnak meggyőzően a betlehemi arab keresztények ajkán. A mise nem parancsol csendet.

Újabb ismeretséget kötök. Sámuel (Smúél) izraeli fiú, most tölti a katonaidéjét. Jeruzsálemi. Ma – sabbatkor – otthon van, mint általában minden izraeli katona, ha nincs szolgálatban. Keresztény.

– Igen, keresztény. Mi van ezen csodálkozni való? Majdnem minden városban van közösségünk és zsinagógánk – mondja. Megtartjuk a zsidó törvényeket, a körülmetélést, a sabbatot, minden ünnepet, ahogy Jézus is megtartotta. „A törvényt nem lerombolni, de megtartani jöttem” – idézi (valószínűleg nem először) a közismert érvet. – Az a különbség köztünk és a többi zsidó között, hogy elismerjük, az ő személyében eljött a Messiás. Számunkra nem zárult le Malakiással, a Tóra pecsétjével a Biblia, hisszük az Újszövetséget is – nyújtja héber nyelvű példányát felém. Ehhez – mutat az oltárnál folyó színpompás koreográfiára – semmi közünk. Bálványimádók. Ahogy itt térdelgetnek, hajlonganak... Régen el akartam ide jönni, de ebben az évben tudtam csak belépőjegyet szerezni. Legalább láttam ezt is. Soha többé nem jövök el. Egyszer meg kellett ismernem, hogy névleg kikhez tartozom. Ezekhez nem akarok tartozni. Ők gyilkolnak Jézus nevében kétezer éve bennünket. – Elkomorul a tekintete. – Nem érdemlik meg a keresztény nevet. Nem bírom végignézni ezt a sok füstöt, hajlongást. Elmegyek. Ha van kedved, gyere el hozzánk egy sabbat-délelőtt.

(A következő héten el is látogattam hozzájuk, s az egyik legszebb jeruzsálemi napomat töltöttem velük. Az imaház egyetlen díszes egy menóra volt. Harmónium, hegedű és kis csengettyúk, zörgettyúk kíséretében héber dalokat énekeltek, majd meghallgatták a közösség vezetője [Smúél apja; Tunéziából származó orvos] Tóramagyarázatát, amely az Ó- és Újtestamentum, valamint a Talmud alapján fejtette ki Mózes személyiségének szerepét. Mindenki kapott az Úr testéből – maceszt és bort; a

bróhe [áldás] mellett fogyasztották el. Nekem nem adtak, mivel nem voltam megkeresztelve. Ebédre az imahelyiségből nyíló társalgóba mentünk át. Mindenki hozott valamit, tálakban, lábasokban. Kávé és tea, sütemény mellett beszélgettünk, az asztaloknál. Az edényeket, poharakat közösen mostuk el. Aztán a kisebbek a kertbe mentek játszani, a nagyobbak kosarazni vonultak. Amikor elbúcsúztam tőlük, éppen a közösség ügyeiről tárgyalni gyűltek újra össze az imateremben.)

Éjjel kettő felé ért véget a ceremónia. Az érsek és segédszemélyzete kiosztotta az ostyákat, majd arab testőreit követve, levonult a Születés sziklájához. Mindenki kezét fogott, összecsókolózott a szomszédjával. Nekem egy gyönyörű arab lány jutott. („Van Isten?”)

Szíven üt, mennyire szép. Mintha az *Énekek énekéből* lépett volna ki; oly tündöklő, oly egyszerű-ösi, oly dallamos, kecses. Vállára omló, kékcscillámos, sűrű haja, nagy szemöldökének sörény-íve éj-szeme fölött, gazella-bársonyos orra – hozzám ért! –, mint a karnaki szentély faláról vagy valamely Nofretete-ábrázolásról életre kelt egyiptomi hercegnőé; dúsan domborodó, ringó-hullámzó teste sugárzó, eleven ajándék-megtestesülése az e kietlen-sziklás, sivatagos tájon már hatodik évezrede makacsul kitartók és szenvedők termékenységét vizionáló, legszebb, legköltőibb álmainak. Ha elfogadna (feleségül jönne hozzám), azonnal itt maradnék, kecskéket, juhokat legeltetnék a Betlehemet övező dombokon, édes süteményt, mentateát szolgálnék fel a turistáknak apja kávézójában; maximum kis fotóüzletet nyitnék, ha már mindenképp meg kellene tartani valamit régi énemből; természetesen a legbuzgóbban követném vallásában; körülmetélnék, alámerítkeznék, bárhová – főleg elé – leborulgatnék, hat feketefürtös gyermekem lenne tőle, akik apai áldásomra várának, amint az ünnepeken az asztalfőn megszelem a kenyeret... S örökre elfelejteném azt a normális életben akadályozó illúziómat, hogy magyar író akarok lenni... Ám ahelyett, hogy mindezt bátorságom lett volna bevallani, a lány kápráztató szépségétől elgyávultan, eleve kirekesztetten, zavaromat és esztelen vágyódásomat ragacsos újságírói kérdésekkel kompenzáltam. Megtudtam, hogy muzulmán, keresztény barátánójától kapott meghívót, aki a kórusban énekel, tetszett neki a szertartás, szépek az énekek, a ruhák, máskülönben a Betlehemi Arab Főiskolán tanul angol irodalmat és kereskedelmet, nem érzi jól magát ott, mert a megszálló hatóságok mindenbe beleütik az orrukat... nem, nem a tanrendbe, de a demonstrációkba, a röplapok, újságok kinyomtatásába... milyen alapon vannak itt meg Jeruzsálemben, az egész országban, mi a biztosíték arra, hogy az a bizonyos Fal valóban az övék volt – ha mégis igen, tessék, vigyék! – meg hogy egyáltalán innen származnak? Egy kétezer éve írt könyv? Ezt bárki mondhatja. És mi a biztosíték arra, hogy a keresztények Jézusa épp itt, az én városomban született? Semmi, de legalább nem az ő katonáik grasszálnak itt, van egypár templomuk és kész...

Egyébként abban a könyvben az is benne van, hogy mi, palesztinok, azaz filiszteusok is itt voltunk, nem, nem arabok vagyunk, ez nagy tévedés; azért, mert az ő nyelvüket beszéljük, az ő vallásukat gyakoroljuk, mi még palesztinok vagyunk, akik ősidők óta itt élünk ezen a földön, s hogy a világ egyetlen rendőrsége se túrné el, hogy kövekkel dobálják; nálatok ez az emberek eszébe se jutna, csak azt tudom mondani, hogy mi azzal tudunk tiltakozni, amink van, ami ezen a földön terem, ezzel a kövel – ragadta meg a nem létező követ orrcimpácskái húrját megfeszítve, gyémánt-haja lándzsáit az ünnepélyesen elvonuló papok, apácák, méltóságok felé szórva.

S mielőtt a követ kenyérral dobhattam volna vissza vagy a képzeletben felmarkolt szikladarabkát letetethetem volna a bájos manccsal, a mise végére megszűnt valamennyi kordon, motozás, így bárki bejöhetett a templomba – az arab világban a csinosabb lányok körül felbukkanó kikerülhetetlen bátyak, unokafivérek (akár az álmot az ébredés) ellentmondást nem tűrően el is ragadták madonnámat.

Az érsek és uszálya levonult az altemplomba, amelyet ájtatoskodásuk idejére lezártak. A mise résztvevői és a frissen betódultak két oldalról is körbevétték a lejárati lépcsőket. Ösztönszerűen furakodtam előre a hirtelen kialakult zsúfolt sorok között, mintha minden sor elején valami megváltás lehetősége várna. Miben változhatott, miben lehet más az a kódarab, mint délután? A Kisded szobra sem elevenedett meg az öreg, pápaszemes, intellektuális arcú érsek babusgatásától; elárulva hever az oltár alatt a kiürült, szomszédos templomhajóban. Nagymamaszagú, töpörödött ciprusi öregasszonyok között jutok előbbre. Órák óta ácsoroghatnak itt, bebocsátásra várva. A mellemig sem érnek. Velük jutok le újra a sziklához. Megszállott-szelídek, feketék, görnyedtek, mint nagyanyám és néhány barátnője, a ma raktárhelyiségül szolgáló kóbányai zsinagóga utolsó látogatói.

Mire újból kiérek a főtérre, mint letarolt lakomaasztal, már szétesett a karácsonyi karnevál. A neonok, lampionok fáradtan tócsásszák maszatossá az immár néptelen, hatalmas teret; csak néhány csoport kering elveszetten. Zörgő plasztikpoharak százait hajtja a szél, a paloták, minaretek, templomtornyok falai visszadermedtek hétköznapi, ellenséges vagy sejtelmes merevségükbe. Hebron irányából megjárt dombjaim pislognak felém hívogatóan; de most fáradt vagyok képzelődni meleg pástorkunyhók békésen vizipipázó gazdáiról, akik befognak, szállást adnak, s három nap elteltével így szólnak: ez Isten földje, jogod van itt élni, maradj itt addig, ameddig akarsz, és idővel nekem adják a lányukat és fele királyságukat... Fázom, melegre vágyom, két és fél dollárért kialakított ágyam (vagy ágyrészem, majd meglátjuk) biztonságára s (remélem érintetlen) hátizsákomra. Talán megkockáztathatnék még egy forró teát, noha már túlléptem a napi járandóságomat?

Leülök egy kávéházi teraszra. Már nincs kiszolgálás. Legalább nem kell teára költenem – folytonos harc dúl beosztó pénzügyminiszterem és tékozló, követelőző gyomrom, kényelemszeretetem között –, viszont a sörösdobozok, poharak, üresen ásító üvegek csendéletében fölfedezek egy félig telt colásüveget. Körülnézek, nem látnak-e, és magamhoz húzom. Friss tulajdonomhoz még egy cigit is kérek a szomszéd asztaltól, hogy valami meleg is legyen bennem, s lábamat egy székre feltéve, kényelmes-beosztón pófékelgetek, szürccsölgetek. Nem gondolok semmire, különösen arra nem, hogy nagyon szomorú lennék. Hozzám lépett egy lány az asztaltól, ahonnan a cigit kértem.

– Szomorúnak látszol – és leült velem szemben.

Magam alá kaptam a lábam, mint akit valami tilos, megbotránkoztató vagy szégyellni való dolgon kaptak. És belém mart a szomorúság.

– Fáradt vagyok – mondtam. Szerettem volna, ha leszáll rólam.

Savószerű szemei kissé vöröses, hosszúkás arcban ültek, bőrén meglátszott, hogy a kamaszkori pattanások hosszú évekig bántották. Jeanst, zöld amerikai katonazubbonyt viselt, mackós vállára fénytelen, barnásszőke haj borult. Ez a kedves, bumfordi lány, ha nem lenne olyan „rendes”, a „társaság lelke”, még egy jó srácot vagy férjet is kifoghatna magának.

Leblokkoltam a nyitásától, így inkább ő beszélt. Stuttgart környéki, megjegyezhetetlen nevű kisvárosból való. Az akupunktúra és más természetes gyógymódok érdeklik. Már tanult két évet itt-ott – nincs igazán hol tanulnia Európában –, most egy kicsit világot lát. Nyolc hónapja él Izraelben. Fél évet kibucban dolgozott, ott el is végzett egy ulpánt (bentlakásos nyelvtanfolyamot), tehát pötyög egy kicsit héberül. Aztán három hétre átment Egyiptomba utazgatni, s most Én Kerenben, Jeruzsálem egyik legszebb külvárosában, gyerekekkel foglalkozik (szellemi fogyatékosok intézetében) mint „volunteer”. Azaz szállásért, kosztért, havi ötven dollár zsebpénzért dolgozik. Jól érzi magát, nem tudja, meddig marad. Néhány barátjával itt töltik a karácsonyt (szabadságot kaptak), főként németekkel, akik szintén volunteerként dolgoznak kibucokban, kórhá-

zakban, a régészeknél („tudod, a mi generációnkból sokan úgy tartják, tennünk kell valamit a zsidókért”), velük van itt, közösen vettek ki egy házat Betlehemben. Holnap Hebronba kirándulnak, ha akarok, velük tarthatok. Búcsúzóul megadta az intézet telefonszámát és címét: feltétlenül keressen fel, s két puszival elbúcsúzott.

Sürgős mehetnékem támadt az üresre hült térről. A polgármesteri hivatal előtt hálószerű fiatalok alszanak, mögöttük katonák; üldögélnek vagy zsebre dugott kézzel toporognak; arcukon fáradtság és a baj nélkül letudott szolgálat oldottsága.

Az országút felé igyekszem a hepehupás sikátorokon át. Hátha elkapok valami járművet. Összehúzott vállam fölött komoran nyújtózó templom- és minarettornyok; mint sötét dorongok készültek a hátamra zuhanni, s mint sorompók: élem akartak csapódni, hogy el ne szelelhessek a ma nagy sietve batyumba tömődött s még énemme nem emésztett kincsekkel. E vesszőfutástól kifulladásra egy lejtő alján az ütött-kopott arab buszba ütközöm. Meg vagyok mentve – gondoltam –, tizenöt perc múlva ágyban vagyok. Milyen rendesek, hogy hajnali fél négykor is tartanak ma járatot. Fölléptem a busz lépcsőjére. Megkérdeztem, indul-e, s mikor. Megy, mégpedig pár perc múlva, válaszolta a sofőr.

Nagyszerű. Elővettem a negyeddollárnak megfelelő pénzt, ugyanannyit, amennyit idefelé fizettem, s már szundikáltam is volna a páros ülésen.

– Még – mondja a sofőr –, négy dollárt.

– Erről szó sem lehet. Mít képzelsz?

– Ennyi – tárja szét a karját.

Segélyt kérően fordulok a buszban alváshoz készülődő turistákhoz.

– Velünk is ennyit fizettettek, kénytelenek voltunk megadni – mondják.

– Mert hülyék vagytok és főleg nem magyarok – gondolom. És nem minden hősiesség nélkül: akkor gyalog megyek, vetem oda a sofőrnek.

– Adjon három dollárt – villannak föl ezüst fogai.

– Annyit adok, amennyibe a jegy kerül – és már gyalogolok is az országút felé. Hamarosan elérem. Megrázom a lábam, mint a bemelegítő futballisták. „Ha jól kilépek, négy órán belül Jeruzsálemben lehetek, a Ráchel-sírig meg sem pihenek” – határozom el. Hátra sem nézve integetek a mögöttem fölfénylő-zúgó autóknak. „Mire méssz ezzel az erkölcsösözserlővel?” – korholom magam (és ezúttal nem a pénzügyminiszterem szól). Jó negyedórája kutyagolhatok, amikor köhögve megáll mögöttem az arab busz. „Nem fizetek” – vágnám legörbült szájjal az ablakon kihajoló sofőr képébe, mintha ő lenne a felelős azért, mert nem találkoztam ma vagy mind ez ideig a Messiással, a csodával vagy bármivel, ami gyökeres fordulatot adhatott volna az életemnek. „Szálljon fel” – int. Az azóta is a dzseki zsebében markolászott, már kikészített pénzt nyújtom neki. Számolatlanul teszi el, letépi a tömbről a jegyet, indít.

Húsz perc múlva a Jaffa Gate-nél szálllok le. A nappal Kelet minden színét és fűszerét, illatát virágzó boltok, árkádsorok mint tömésekkel teli odvas fogsor, hallgatag kísérnek. Lecsúszkálók a David street macskakövein. Márványfinomra koptatott felületükön kocsonyaként remeg a néhány pislá neon és a házak szűkre vágta égboltról benyilázó hold. Mielőtt a szőnyegbazar fölé csavarodó lépcsősorra befordulnék – ez visz az ágyamhoz vezető kis sikátorba –, eszembe jut, hogy lenézhetnék a Siratófalhoz, ez már nem nagy távolság. Tudom, hogy nincs messze; délben már voltam ott.

A Falnál (a távolban, hivatalból örökös ellenőrző katonákat leszámítva) – mintha a zsidók összebeszéltek volna, hogy ha már egyszer visszaszerezték, soha nem hagyják egyedül – mindig, most, hajnali négykor is találni imádkozót. Néhány tetőtől talpig fekete zsidó hajlong előtte vagy támasztja hozzá a fejét; simogatja-lapogatja, mint egy szép nőt. Előveszem a fotóstászkámból a Károlyi-biblia mellett gyűrődő kapedlimat.

Kisímitom, a fejemre teszem. Valamiért nekem is oda kell mennem. Szembenézni ezekkel a kövekkel.

Hatalmas, többé-kevésbé rendben egymás mellé, fölé állított kövek. Akár az egyiptomi piramisokat, semmiféle kötőanyag nem tartja őket össze. Közöttük gyomfüzérék könnyeznek zölden, és elérhető magasságban papírdarabokra írt kívánságok milliói – e kívánságok, e *hit* ereje tartaná össze mégis a „vas nem érte”, két és fél tonnás tömböket? (Én is siettem ide begyömöszölni délután a magamét – biztos, ami biztos –: egy Ady-vers-sort és egy női nevet.)

A kő – „ím, itt e kő” –, amelyet megfogok-érzek, már jó háromezer éve itt van. Valóságos. Igazi. Érzékelhet, érezhet, láthat-e a kő? S főleg rögzíthet-é? Kövek, amelyek otthont adtak a magát „Ehje aser ehje – Én vagyok, aki a Lét vagyok”-ként megnevező istennek; láthatták-hallhatták rabbi Jesua ben Jozséfor, akit az evangéliumok szerint e falak között vettek fel Ábrahám szövetségébe, itt tanult, tanított, majd kufárokat kergetett; tanúi lehettek utolsó napjainak is – mert épp mögójük készült, s a Via Dolorosa is szentárvólban fekszik –, s a feltámadásának, akár Mohamedénak, aki a messzi Arab-félszigetről jött ide hétszáz év múlva, hogy a szomszédos Feláldozás Sziklájáról lovagoljon az égbe. Mint egy színes, szélesvásznú történelmi kalandfilm pergett le itt, e kövek előtt a világtörténelem s benne a zsidók példátlan bravúrja. Titus lángcsóváit után a véres pusztulás, a szétszóratás és a véres kalandokat ma sem nélkülöző *visszatérés*, Jesajás próféciájának beteljesedése: „És leszen ama napon, másodsor kinyújtja az Úr az ő kezét, hogy megszerezze népe maradékát, amely megmaradt, Assurból és Egyiptomból, Pathü-ciszből, Kúsból, Ejlámból, Síneárból és Hamátból meg a tenger szigeteiből. És zászlót emel a nemzeteknek, és összegyűjti Izrael elszéledtjeit, és Jehuda elszórtjait egybehozza a földnek négy széléről.” (Jesajás, 10/11–12)

Kántáló német szavak riasztanak fel meditálásomból. Méteynyire tölem húsz-huszonkét év körüli, szemüveges szőke fiú térdel, és egy fűzetből – látom, golyóstollal sűrűn teleírták – olvas fennhangon. Egészen biztosan nem zsidó; egy zsidónak szokatlan-idegen a „bálványimádó” térdelés; ezt erősíti meg kartonpapír fejfedője is (százával hevernek egy tartóban a bejárati korlátoknál, mert a más vallású turisták sem léphetnek be ide fedetlen fővel). Vajon milyen kívánság, bánat, teher hozhatta ide ezt a keresztény német fiút a zsidók istenéhez?

A másik oldalamon az idáig könyvébe temetkező hászid is megszólal, panaszos éneklésbe kezd. Testét himbálja, így rázván be magát tárgyát veszítette, általános panasz fájdalmába.

Mit tudnék én most itt énekelni?

A *Tavaszi szél vizet árasztot* vagy a *Piros csizmám nyomát hóval lepi be a télt?*

Egy Illés- vagy egy Beatles-számot?

Elszavalhatnék egy Petőfi- vagy Radnóti-verset?

Miért nincsen szavam a nagyon-akarásra, a kívánásra, a vágy megszólaltatására, amely már a pusztá kimondással is közelebb visz a megvalósuláshoz, ha mással nem, azzal, hogy elringat és megvizsgál?

Mit érnek az okos, intellektüel magyarázatok a gazdaságról, társadalomról; mit ér a világ dolgainak ügyes zét- és összerakása? Ez az unalmasan tetszetős, csiribi-csiribá produkció, amely darab ideje nem visz beljebb-előre... S miközben nekibuzdulva énekelem – mert ó, igen, tudattalan (vagy mélyből felszabadult tudatosan?) rátaláltam, mit énekeljek, s ha hamisan, ha hangomtól megijedve, borzongva is bátorodtam neki, egy kívülálló szemében szomszédaim kántálásához hasonlíthat ez a vallomás –, egyszerre megéreztem felszabadító-könnyítő vigasz-akarátát; s éreztem-tudtam mint író, hogy ez a himnusz illik és csakis ez illik ide, a szent zoltárok, próféciák végtelen irgalmú dallama közé, mert ez a *magyar szöveg* olyan helyzetben és olyan funkcióval született, mint

amikor a *fennmaradás* nagy teljesítményében elődjük: a zsidók szószólói, prófeta-költői fordultak a nemzeti lét, kultúra, külső és belső rombolás végveszélyben lévő ügyével a ráción, reálpolitikán túli kegyelemhez, s ezért kellett ennek a magyar zsoldárnak, s most az én szavaimnak a kimondhatatlant, az átfoghatatlant, a mindig volt és mindig lesz örökkévalót helyettesítő vagy absztrakt módon megnevező fogalommal kezdődnie: „Isten áldd meg a magyart...”

Öt perc múlva ott vagyok a hostelem kapujában. Már kékesen dereng a hajnal, amikor belépek az ágyakkal telezsúfolt, boltíves szobába. Nem kell felgyújtanom a villanyt, hogy tájékozódjam. Távollétemben jól megtelt vendégekkel. A szobaadó aszszony kitett magáért; még egy kis karácsonyfát is állított vendégfogónak az egyik sarokba. Szanaszét heverő színes hátizsákok, hálósákok, bakancsok, kulacsok, holmik és egyenletes ritmusú szuszogások repetitív muzsikája szövevényén átvergődve botorkálok a kis alkóvban meghúzódó ágyamig. Viszontlátom leterített hálósákomat. Mellette egy másik is púpozódik; cipzáras szájából, mint egy csillag ágacskaí, arany hajpatakokcskák csigáznak, ömlenek, világítanak a tompa homályban.

„Egy nő!” „Csoda!” – dobban meg a szívem, de mielőtt fantasztikus megismerkedésünk filmjét pergetni kezdeném, látom, hogy ágyamon egy angyalian szőke pár forrt össze szerelmes alvásban.

Elvackolódom. Magamra húzom a múmiazacskó cipzárját. Akárhogy húzódok a fal felé, az orkánanyagok egymáshoz sűrűlő elektromosságán át felém tűz-süt a mellettem fekvő egymásra talált békéje.

„Ez is megvolt” – konstatom, összehajtott nadrágomon párnát keresve a fejemnek. *A karácsony.*

Hol is voltam a múlt karácsonykor? – kérdezem ébrenlét és álom kontinensei között. Igen: két földrész, Palermo és Tunisz között vitt a hetenként egyszer közlekedő hajó – Lausanne-ból ámokfutó gyorsasággal startoltam rá, pihenés nélkül, váltott stopokkal viharozva át az olasz csizmán, hogy – miután nagy nehezen és az utolsó pillanatban összekapartam a tengerentúlra iszkoláshoz szükséges pénzt, még idejében elhagyhassam Európát, ahol, úgy érztem, nincs helyem, s így a legközelebbi karácsonytalan világba katalpáltálva – a Duty Free Shop whiskyjétől dülöngélő, rókázó tunéziaiak és más, hozzám hasonló menekvő csodabogarak társaságában, ugyanebbe a hálósákba zárkózva töprengjek el múlton s jövődön a másodosztályú társalgó mocskos padlóján... És azelőtt? Budapesten, karmol belém a tompuló seb; egyedül egy csillogóra-villogóra suvickolt lakásban, két személyre feltöltött frizsiderrel, itallal, bizonyos telefon vagy ajtócsengő megváltására várva... És még azelőtt? Száz karácsonyra előjegyzett boldogszigeten a hiába várt hívás gazdájával... Azelőtt meg? Szenteste délelőttjére megérkezve Budapest-Betlehembe, Írországból véve rajtot, s Párizsban éppen leesett a hó, amikor elhatároztam, zsebemben fél frankkal, három doboz csamabert-rel és egy negyed üveg rummal, hogy Pestig nem hajtom le a fejem, s két és fél napon „meszeltem” a csúszós autópályákon lépésben araszoló, sítalpakkal rakott, téli vakációra induló kocsiknak, hogy a budapesti aluljárókból hallott, ki nem mondott, le nem írt *hívásnak* eleget téve, én játsszak el egy megváltó-szerepet, s visszakapcsolódom egy erősnek hitt, azóta felrobbant baráti fölőspéldány bolygórendszer (Balázs, Ákos, Endre, Feri, Athéna, Judit, Adrienn) kötelékébe... És azelőtt, és azelőtt, és azelőtt? Egyre mélyebben húztak magukkal a félálom-álom meredek hullámai; az elveszett védett kort pótolgató-kompenzáló lányok arcai (és a hiányuk most), mint csonka stáció-szobrok visznek le a gyermekkor titkos pincéibe, s mint melegítő áramok sodornak az „Amikor együtt volt a család” (Kex) bársony-biztonságos padmalyaiba: Lágymányosi utca, Zrínyi utca, Halom utca, Martinovics tér (Kőbányán); az ajándékvárásos karácsonyfáig, a népes asztalnál nagymami főzte halászlé, bejgli, az asztalbontás után évente egyszeri gombfocicsata atyám-

mal (MTK I. – MTK II. ellen, fölzengő ónevek a homályos plexikúpok alatti képecskék-ről: Gellér, Bődör, Szimcsák, Sándor, Kuti, Jenei, Keszei, Nagy Pista, „visszhangoznak, szívemben szólnak még”), s az asztal tövében kutyák; hol doberman – Panka –, hol pulik – Gyémánt I., II., III. –, a karácsonyfa alatt az írói pálya, pontosabban a Jókaivá válás vágyát fölbresztő, kék-arany borítású Jókai-sorozat legújabb kötetei, behavazott házacska, előtte fenyőfa, csiptetős alumínium-gyertyatartók, sárga lángocskák, csillagszórók (amelyek kiégették a fa alatt lévő ajándékzsebkendőket), Bözsi néni (bejárónő) és Pista bácsi (utcaseprő), fiuk (Laci az idegenlégióból már hat éve nem írt levelet), csengettyűkkel és a *Mennyből az angyallal* jelzik, hogy már be lehet jönni a szobába... Elsüllyedt szobák, lakások, virágok, halottak és élőhalottak benépesítette bolygó. Egyre fogyzsugorodik; s mint csillag perdül fel éjszakám egére világítani, egyre messzibb, apróbb, sugárzását, energiáját egyre ritkábban érzem (pedig egész életre kellett volna elegendőnek lennie), s egyre kevésbé tudok belőle meríteni gyűszűnyivé töpörödött csillag a betlehemi dombokhoz érkező fölött; lábán saru, vállán dús, vastag, teveszőr burnusz, óbarnára csúszó naplemente vérzi be előtte a dombok gerincét, rózsaszín derengés lebeg a tárgyak és dolgok fölött, Ráchel sírjánál, a bekötőúton találkozik társaival, a szőke és fekete fürtös, hozzá hasonlóan szakállas-szakadt Ahasvérussal; s kérdés nélkül természetes számára, magától értetődő, hogy együtt haladnak tovább, alváshoz összetorlódott ju-hok, kecskék, szamarak szuszogó, kérődző leheletében; pásztorok fuvolaszava mellett lépkednek előre az éjszaka sűrű sötétjében a kenyér, bor, áldás, asszony, gyerek alakú jászol felé...

És a „lángos csillag” kihúnyván, kimerülván, megszűnik világítani.

Szeged

Michelangelo

Álom